

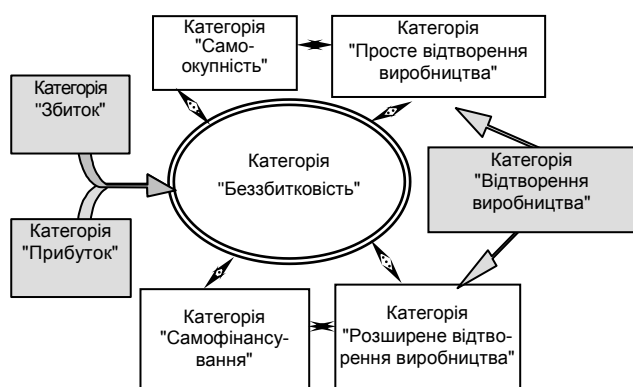

Рис. 4. Зв'язок категорії беззбитковості з іншими економічними категоріями

Якщо підприємство досягає самокупності своїх витрат, то воно створює основу для здійснення відтворювального процесу на простій основі, що є принципом самостійного його функціонування. Якщо підприємство не тільки відшкодовує свої витрати, але й одержує прибуток, то створюються умови для самофінансування різних потреб (на закупівлю нового устаткування, обладнання та ін.), тобто відтворення на розширеній основі.

Узагальнюючи ці положення, підкреслимо, що, з одного боку, категорія беззбитковості утворюється на межі категорій "прибуток" та "збиток", шляхом їх взаємодії і протиріччя; з іншого — категорія беззбитковості має певний зв'язок з виробничим відтворенням. Виходячи з виявлених зв'язків між категоріями, можна сформулювати нове визначення беззбитковості, яке походить з її змісту, а саме: беззбитковість — це режим господарської діяльності підприємства, при якому здійснюється безперервність процесу відтворення виробництва на простій або розширеній основі. Таке визначення є більш доцільним у використанні, оскільки базується на взаємозв'язку відтворювальних процесів у підприємствах, що актуально на сучасному етапі розвитку економіки України.

Література: 1. Борисов А. Б. Большой экономический словарь. — М.: Книжный мир, 2003. — 896 с. 2. Економічна енциклопедія. У 3-х т. Т. 1. / За ред. С. В. Мочерного. — К.: Вид. центр "Академія", 2000. — 864 с. 3. Словарь современных экономических и правовых терминов / Авт.-сост. В. Н. Шимов, А. Н. Тур, Н. В. Стах; [Под ред. В. Н. Шимова и В. С. Каменкова. — Мн.: Амалфея, 2002. — 816 с. 4. Бланк И. А. Управление прибылью. — К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. — 752 с. 5. Яковлев А. И. Беззбитковість підприємств в умовах реформування власності // Економіка розвитку. — 2006. — №3. — С. 66 — 67. 6. Яковлев А. И. Врахування маркетингових досліджень при визначенні ефективності нововведень // 36. наук. пр. "Формування ринкової економіки", — К.: КНЕУ, 2004. — С. 142 — 151. 7. Савчук В. П. Практическая энциклопедия. Финансовый менеджмент. — К.: Изд. дом "Максимум", 2005. — 884 с. 8. Писаренко Б. Система показників оцінки ефективності роботи підприємства // Демографія, економіка та соціальна політика. — 1998. — №5. — С. 195 — 198. 9. Князева Н. А. Анализ и обеспечение безубыточности деятельности предприятий // 36. наук. пр. "Економіка: проблеми теорії та практики". — Дніпропетровськ, 2002. — №129. — С. 173 — 181. 10. Іванова Н. Ю. Аналіз беззбитковості виробництва: теорія та практика. — К.: Лібра, 2002. — 72 с.

УДК 330.322

Покаатева К. П.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

In the article the economic essence of categories "investment activity" and "investment process" is considered; the theoretic approach to definition of these notions and ascertaining the correspondence between them is grounded; the conceptual approach to the essence and the content of enterprises' investment activity understanding is proposed.

На етапі становлення ринкових відносин однією з визначальних умов успішного функціонування та розвитку підприємств на всіх стадіях життєвого циклу виступає така найважливіша складова господарювання, як інвестиційна діяльність, ефективність якої багато в чому визначається вмінням використовувати сучасні методології управління. Велике значення інвестиційної діяльності та суттєві економічні перетворення, що відбуваються, потребують створення й застосування системи конструктивних принципів і нових підходів до її здійснення у складних транзитивних умовах національної економіки. З огляду на викладене особливого значення набуває проблема подальшого вдосконалення наявної теоретичної бази для визначення сутності та особливостей інвестування й розробки та обґрунтування на основі використання накопиченого наукового потенціалу адекватного методичного інструментарію прийняття управлінських рішень щодо різних аспектів інвестиційної діяльності, а також розробки відповідного теоретико-прикладного забезпечення підходів та механізмів формування й ефективної реалізації інвестиційних стратегій.

Дослідженню проблем інвестиційної діяльності та інвестиційного процесу останнім часом приділяється значна увага в працях багатьох вітчизняних і закордонних науковців, серед яких І. А. Бланк, С. О. Гуткевич, Н. В. Ковтун, Т. В. Майорова, А. А. Пересада, Ф. Фабоцці, В. Г. Федоренко, Д. М. Черваньов, О. М. Ястремська [1 — 9] та ін. Та, незважаючи на наявність значної кількості ґрунтовних наукових робіт, і дотепер лишається багато невирішених проблем та протиріч у цій сфері дослідження, що вказує на актуальність удосконалення понятійного апарату, подолання багатозначності та впорядкування термінології з метою закладення на цій основі теоретичних підвалин для розробки комплексної концепції інвестування в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки, становлення якої наразі триває в Україні.

Метою даної статті є розвиток теоретичних засад інвестування стосовно дослідження економічної сутності категорій "інвестиційна діяльність" та "інвестиційний процес" й обґрунтування теоретичного підходу до визначення цих понять і встановлення співвідношення між ними.

Теоретичне обґрунтування концептуальних і методологічних засад інвестування на мікрорівні та побудова ефективної системи управління ним вбачається неможливим без з'ясування семантики таких базових понять, як "інвестиційна діяльність" та "інвестиційний процес", і встановлення співвідношення між цими економічними категоріями, оскільки дослідження інвестиційної сфери більшою чи меншою мірою, все ж таки різняться своїми теоретико-методологічними підходами та науковим інструментарієм і, незважаючи на наявність значної кількості ґрунтовних робіт, узгодженість думок науковців у вказаній предметній області наразі залишається відсутньою.

Стаття надійшла до редакції
10.09.2007 р.

© Покаатева К. П., 2007

З огляду на складність природи інвестування як економічного явища для вирішення означеної проблеми, на думку автора, доцільним є його подання в термінах теорії систем, яке виступає ефективним інструментом дослідження економічних об'єктів, явищ, процесів.

Так, інвестиційну діяльність підприємства можна формалізувати як складну, відкриту, динамічну систему, оскільки першій притаманні всі основні особливості останньої, а саме: цілісність, відносна відокремленість від навколишнього середовища, пов'язаність із ним, структурованість, багатоаспектність, певна цілеспрямованість тощо.

Використовуючи методологію системного підходу, інвестиційну діяльність можна подати у вигляді загальновідомої моделі "чорного ящика" (рис. 1), "входом" якої є інвестиційні рішення та інвестиції, а "виходом" – результат їх реалізації. З таких позицій цілком справедливим здається визначення категорії "інвестиційна діяльність" Законом України [10] як сукупності практичних дій громадян, юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій. Не виникає сумніву, що такий підхід є цілісним та завершеним, але для застосування на мікрорівні, на погляд автора, дане тлумачення виявляється занадто загальним і не забезпечує повноцінного розкриття змісту розглядуваного поняття.

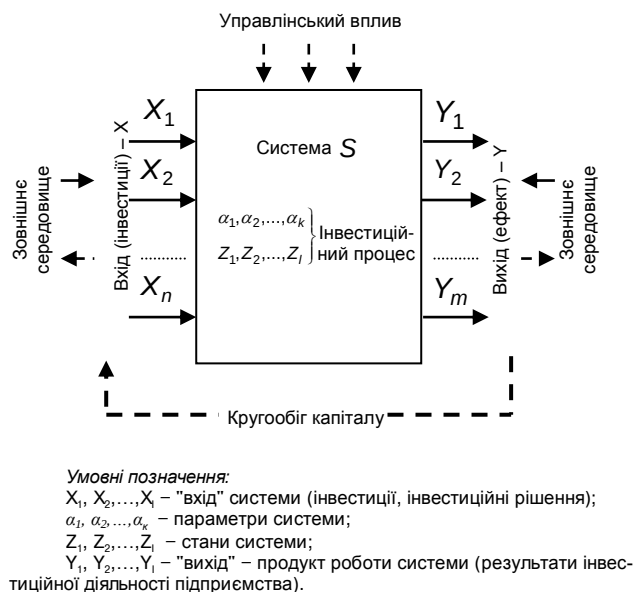

Рис. 1. Імітаційна модель системи в інвестиційній діяльності

Зрозуміло, що ця сукупність дій зазначеного вище характеру знаходить свою конкретизацію всередині "чорного ящика", зміст якого, власне, й становить інвестиційний процес, що узгоджується із семантикою поняття процесу взагалі як ходу будь-якого явища (в даному випадку – інвестиційної діяльності), послідовної зміни фаз його розвитку й проходження ним різних станів та стадій. Іншими словами, інвестиційний процес, який, на погляд автора, в даному випадку становить сукупність параметрів і станів системи, показує, яким саме чином протікає інвестиційна діяльність, є так би мовити її "технологією", передбачаючи комплексний та системний підхід до обґрунтування й побудови послідовності її здійснення, тобто до моделювання перспективної інвестиційної позиції підприємства та забезпечення її досягнення, й охоплюючи в собі як низку загальних етапів інвестування (мотивація й цілепокладання, аналіз інвестиційного ринку, обґрунтування доцільності або необхідності інвестицій, зокрема, оцінка ефективності й ризиків, планування інвестицій, формування інвестиційної політики, зокрема, прийняття рішень щодо вибору обсягів, форм, джерел залучення інвестиційних ресур-

сів, а також напрямів, темпів, методів і термінів інвестування, фінансування інвестицій, формування інвестиційного портфеля (інвестиційної програми) та управління ним, освоєння інвестицій тощо [4; 5]), так і безліч конкретних особливостей та нюансів реалізації інвестицій у кожному окремому випадку на окремому підприємстві.

Отже, співвідношення між досліджуваними категоріями, на думку автора, визначається тим, що інвестиційна діяльність представляється моделлю "чорного ящика", а інвестиційний процес – його внутрішнім змістом, охоплюючи у собі всю сукупність послідовних перетворень, пов'язаних з теоретичним обґрунтуванням та практичним здійсненням інвестування, всі його стадії – від моменту формування інвестиційних намірів і прийняття рішень до отримання певних результатів, тобто конкретизуючи й розкриваючи зміст інвестиційної діяльності. Зважаючи на розуміння під терміном "цикл" сукупності взаємопов'язаних явищ, процесів, робіт, що утворюють завершене коло розвитку за певний проміжок часу, можна стверджувати, що інвестиційний процес складається із сукупності інвестиційних циклів.

Таким чином, у запропонованому теоретичному підході показано, що економічні категорії "інвестиційна діяльність" та "інвестиційний процес" не є тотожними, але перебувають у тісному взаємозв'язку, при цьому представлення їх співвідношення може ґрунтуватися на діалектичному принципі єдності загального (діяльність) і часткового (процес).

Викладений вище підхід, а також узагальнення наукових поглядів багатьох вітчизняних та закордонних вчених, зокрема у роботах [1; 3 – 5; 7; 9], щодо сутності інвестиційної діяльності підприємства дозволяють у якості змістовного її наповнення розглядати єдність процесів формування й використання інвестиційних ресурсів, зумовлену моделлю інвестиційної поведінки підприємства та спрямовану на його соціально-економічний розвиток, ефективність якої забезпечується системою інвестиційного менеджменту (рис. 2).

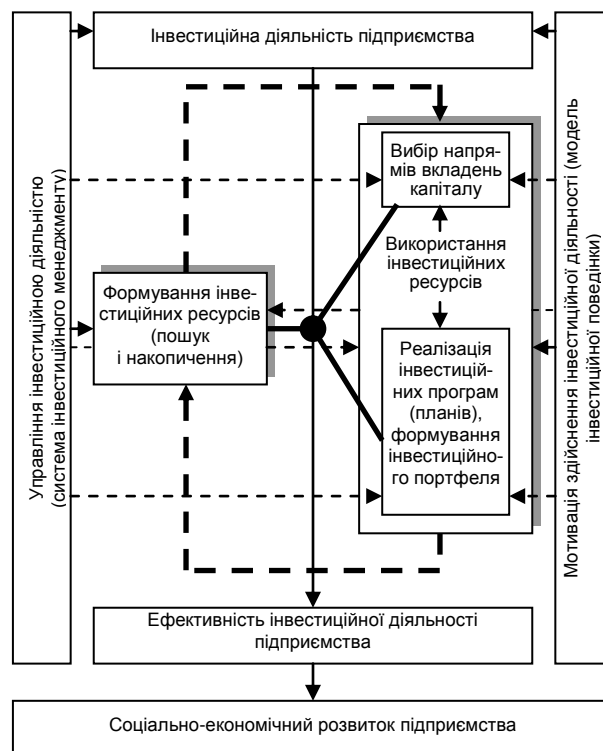

Рис. 2. Концептуальний підхід до сутності та змістовного наповнення інвестиційної діяльності підприємства

Хоча наведене визначення цілісно й у концентрованому вигляді передає сутність пропонованого підходу до розуміння змістовного наповнення інвестиційної діяльності підприємства, поданого на рис. 2, автор вважає за необхідне пояснити окремі його аспекти.

З наведеної схеми зрозуміло, що такий кругообіг основних стадій інвестиційної діяльності ("формування-використання" інвестиційних ресурсів) відбувається лише за умов наявності у суб'єкта господарювання певної системи мотивів її здійснення, які формують модель інвестиційної поведінки. Відповідно до наукових поглядів, викладених у літературі [1], модель інвестиційної поведінки характеризує теоретичну концепцію системи мотивації суб'єктів господарювання, що спонукає їх до здійснення інвестиційної діяльності на всіх її етапах і в усіх її формах. Автор погоджується із запропонованим у зазначеній праці спектром спонукальних мотивів – економічних і неекономічних, а також чинників зовнішнього середовища функціонування підприємства, які є теоретичним обґрунтуванням моделі його інвестиційної поведінки та впливають як на окремі її елементи, зокрема, на мотивацію накопичення інвестиційних ресурсів, використання накопиченого капіталу в інвестиційному процесі й вибору напрямів та форм інвестування, так і на ступінь інвестиційної активності суб'єкта господарювання, але вважає за необхідне доповнити наведену систему макроекономічних факторів-мотивів, що існують об'єктивно (в даному контексті під об'єктивністю розуміється певна незалежність їх прояву від дій суб'єктів економічної системи й підпорядкованість лише дії законів ринку та інших економічних законів), такими суб'єктивними факторами-мотивами, як податкова, амортизаційна політика, бюджетне фінансування, законодавчі зміни тощо, що також мають чинити вплив на мотивацію здійснення інвестиційної діяльності й обґрунтування інвестиційних рішень.

Зазначимо, що відповідно до запропонованої вище імітаційної моделі інвестиційної діяльності (див. рис. 1) система спонукальних мотивів її здійснення відноситься до компонентів "зовнішнього середовища". Туди ж відноситься й управлінський вплив, що є інформаційним продуктом системи інвестиційного менеджменту, дієвістю якої, власне, визначається ефективність інвестиційної діяльності.

Формування достатнього обсягу інвестиційних ресурсів на підґрунті прийнятної вартості джерел їх фінансування та структурної оптимізації останніх виступає однією з визначальних умов ефективності інвестування в усіх його формах. Інвестиційні ресурси визначаються як всі форми капіталу, який залучається для фінансування інвестиційних потреб. Склад можливих джерел формування інвестиційних ресурсів, який був виділений автором за результатами аналізу й узагальнення вітчизняної та зарубіжної наукової економічної літератури з питань, що стосуються фінансування інвестиційної діяльності, поданий у роботі [11].

Вибір напрямів вкладень капіталу здійснюється головним чином з огляду на інвестиційний потенціал суб'єкта інвестування, інвестиційну привабливість потенційних об'єктів, а також на підґрунті попередньої оцінки ефективності інвестицій за кожним із можливих і доцільних варіантів, отже, ці три елементи повинні розглядатись як основні складові формування інвестиційної стратегії підприємства, яка, у свою чергу, є дієвим інструментом прийняття ефективних рішень щодо розробки адекватної наявним умовам і вимогам моделі інвестиційної діяльності з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів впливу, тобто інструментом інвестиційного менеджменту, й певною мірою дає можливість формалізації процесу управління інвестиційною діяльністю, за рахунок чого останній може бути не лише адекватно описаний, але й змодельований в умовах конкретного суб'єкта інвестування. Докладніше проблеми управління інвестиційною діяльністю та формування його інвестиційної стратегії розглядаються А. В. Гриньовим і К. П. Покатаєвою в роботі "Теоретичні засади управління інвестиційною діяльністю підприємства" [12]. Інвестиційний потенціал

суб'єкта інвестиційної діяльності є прямою детермінантою її масштабів і непрямою детермінантою напрямів використання інвестиційних ресурсів, оскільки з огляду на його оцінку можна одразу "відкинути" ті варіанти, для реалізації яких за попередніми розрахунками наявного потенціалу буде недостатньо. У свою чергу, результати оцінки інвестиційної привабливості потенційних об'єктів мають визначити попередній перелік доцільних напрямів інвестування. Авторське бачення сутності та змісту цих категорій викладено в роботі [13].

Стосовно оцінки ефективності інвестиційної діяльності зазначимо, що її інструментарій є достатньо опрацьованим, як у вітчизняній, так і у зарубіжній науковій думці [1;ю 4 – 8] і становить предмет самостійного дослідження, проведення якого в рамках даної роботи, на погляд автора, було б необґрунтованим.

Таким чином, проведені дослідження вказують на те, що практичне використання теоретичних засад інвестування вимагає уточнення економічної сутності категорій "інвестиційна діяльність" та "інвестиційний процес" і з'ясування їх співвідношення. Наукове підґрунтя для вирішення означеної проблеми, на погляд автора, може становити застосування системного підходу, в термінах якого було подано розглядувані поняття – інвестиційну діяльність представлено як модель "чорного ящика", а інвестиційний процес – як його внутрішній зміст. Зрозуміло, що запропонований теоретичний підхід не може замінити повного дослідження особливостей інвестування, але його використання сприятиме вдосконаленню й подальшому розвитку методичного забезпечення даної предметної області, що надає йому характеру ефективного інструменту пізнання.

Література: 1. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент. – К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2002. – 448 с. 2. Гуткевич С. А. Теоретические основы инвестиционного процесса // Актуальные проблемы экономики. – 2005. – №5. – С. 20 – 31. 3. Ковтун Н. В. Теоретичні засади інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: співвідношення основних понять та категорій // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2005. – №5 – 6. – С. 132 – 136. 4. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с. 5. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом. – К.: Лібра, 2002. – 472 с. 6. Фабозици Ф. Управление инвестициями. Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 932 с. 7. Федоренко В. Г. Основы инвестиционно-инновационной деятельности. – К.: Алерта, 2004. – 424 с. 8. Черваньов Д. М. Менеджмент інвестиційної діяльності підприємств. – К.: Знання-Прес, 2003. – 624 с. 9. Ястремська О. М. Методологічні основи побудови та функціонування соціально-економічного інституту інвестиційної діяльності // Наук. пр. ДонДТУ. Серія економічна. – 2003. – №56. – С. 5 – 9. 10. Закон України "Про інвестиційну діяльність" №1560-ХІІ від 18.09.91 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №47. – Ст. 646. 11. Покатаєва К. П. Теоретичні засади фінансування інвестиційної діяльності підприємств // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених "Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління". – К.: ТОВ "ЕКМО", 2007. – С. 146 – 147. 12. Гриньов А. В. Теоретичні засади управління інвестиційною діяльністю підприємства / А. В. Гриньов, К. П. Покатаєва // 36. наук. пр. "Економіка" / За заг. редакцією акад. АПН України І. Ф. Прокопенка. – Харків: ХНПУ, 2007. – Вип. 7. – С. 15 – 21. 13. Покатаєва К. П. Теоретичні аспекти визначення категорій "інвестиційний потенціал" та "інвестиційна привабливість" // Науч.-техн. сб. "Коммунальное хозяйство городов". Серия: экономические науки. – К.: Техніка, 2007. – Вип. 75. – С. 262 – 268.

Стаття надійшла до редакції
10.09.2007 р.